

שאלות ותשובות לסיכום מסכת יומא

להקל. ובא"ר כתב שכן נוהגים כיום בכל התינוקות (מובא במשנ"ב סק"ט. ע"ש ובבאה"ל. וכן הורה הגרשז"א, שבזמננו אין הקטנים משלימים תעניתם כלל, אף לא ביום צום האחרון לפני יום הגיעם למצוות. מובא בהליכות שלמה יוהכ"פ ו, יד).

איזהו חינוך לשעות, היה רגיל לאכול בשתי שעות – מאכילים אותו לשלש. בשלש – מאכילים אותו בארבע.

א. לפי כח הבן מוסיפים לענותו בשעות (רמב"ם שביתת עשור ב, י), ואין מאכילים אותו עד שיצערנו הרעב (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם). ועתה אין לאחרם מלסעוד יותר מהצהורים (הליכות שלמה סוף ו בדבר הלכה).

ב. קטן שהוא פחות מגיל חינוך הנ"ל, אין מענים אותו ביום הכפורים כדי שלא יבא לידי סכנה (רמב"ם שם ב, יא; או"ח תרטו, ב), אף לא לחינוך שעות (רבנו מנוח; ב"י בשם כלבו. מובא במשנ"ב שם. ואם רצה להתענות לשעות, כתבו אחרונים שאין למחות בידו וכן מנהג העולם. עפ"י חקרי לב קט. וע' אשל אברהם בוטשאש).

ב. עוברת שהריחה בשר קדש או בשר חזיר (ונתאותה לו, ואם אינה אוכלת – היא ועוברת מסוכנים. והוא הדין לכל אדם שהריחה ונתערעה נפשו. פוסקים); תוחבים לה כוש ברוטב ומניחים לה על פיה, אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו – מאכילים אותה רוטב עצמו, אם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילים אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. וכן ביום הכפורים שנינו במשנה, עוברת שהריחה מאכילים אותה עד שתשיב נפשה, וקודם לכן לוחשים לה באזנה יום הכפורים היום, אולי תוכל להתאפק.

א. גם עתה חייבות המעוברות להתענות בכל חדשי הריון, מלבד אם לפי דעת הרופא צריכה לאכול או לשתות. וכשהגיעה שעת הלידה לא תתענה, אלא בהופעת צירי לידה סדירים תתחיל לשתות כדי שיהיו בגוף די נוזלים בשעת הלידה, ויתכן שאין לדקדק אז בשיעורים. ואם מרגישה מאד לא טוב, רצוי שתתחיל לשתות עוד קודם הופעת צירים סדירים פחות פחות מכשיעור (עפ"י הוראת הגרשז"א, הליכות שלמה יוהכ"פ ו, א. ויש מן הפוסקים שצדדו להקל עתה למעוברות מחשש הפלה).

ב. כתב בה"ג: גם כאשר אין סכנה לאם אלא לעובר, אפילו פחות מבן ארבעים יום, מחללים שבת ויום הכפורים להצלתו. וכן דעת הרמב"ן ועוד ראשונים. ויש חולקים (עתוס' גדה מד:). והכרעת הפוסקים כדברי בה"ג, (ע' באור הלכה סי' של סוס"ז; שבט הלוי ח"ח פט; שמירת שבת כהלכתה לו, ב. וע' שבט הלוי ח"ה מו שאין בכלל זה בעובר השהה מחוץ לרחם בהפריית מבחנה).

דיני מסירת נפש על מצוות התורה, ובשלש עבירות חמורות – נתבארו בסנהדרין עד; התרפאות באיסורי תורה – בפסחים כה.

דף פג

קמב. א. על פי מי יודעים אם החולה צריך לאכול ביום הכפורים? מה הדין כשחלוקת הדעות אם יכול לצום אם לאו?

ב. מה דינו של מי שאחזו בולמוס ביוהכ"פ או שנשכו כלב שוטה?

ג. כיצד מאכילים את מי שאחזו בולמוס הקל קל תחילה?

תה

א. חולה, אפילו אומר איני צריך לאכול, אם רופא / בקי אומר צריך – שומעים לרופא. ואם יש אחר (שהוא רופא. ראשונים) עם החולה שאומר כמותו שאינו צריך – אין מאכילים אותו אלא על פי שני בקיאים או יותר האומרים צריך. ואפילו יש עם החולה דעות רבות האומרות אין צריך – מאכילים אותו על פי שני הבקיאים, כי אין הולכים אחר רוב דעות בספק נפשות.

א. יש אומרים שלפי המסקנא הולכים אחר רוב דעות (שאלתות דרב אחאי. וכן דעת רש"י – ע' להלן פד:). ואין כן דעת הרמב"ם הרמב"ן הר"ן והרא"ש.

ב. אפילו לא היה הרופא בקי כל כך – יש לחוש לדבריו כשאומר צריך גם אם החולה אומר איני צריך' (עפ"י ערוך השלחן תריח, ט. ע"ש).

חולה אומר צריך (מתוך חשש שאם יצום יכביד עליו חליו ויסתכן. רא"ש ועוד) ורופא אומר אין צריך – שומעים לחולה (לב יודע מרת נפשו), ומאכילים אותו עד שיאמר די. ואם יש שם שני בקיאים האומרים אין צריך – לדעה הראשונה אין מאכילים אותו, ולדברי מר בר רב אשי אפילו מאה רופאים יאמרו אין צריך – מאכילים אותו על פי עצמו.

א. נחלקו הראשונים האם הלכה כמר בר רב אשי [בכל מקום מלבד בהלכות בודדות] (רי"ף, רבנו הנגאל, סדר תנאים ואמוראים, ר"ן, רא"ש, תו"י) אם לאו (רב האי ורבנו גרשום).

ב. חולה שמאכילים אותו על פי בקיאים, נותנים לו מלכתחילה כפי מה שהוא צריך ואין מנסים להריחו או להאכילו רוטב כמו עוברת שהריחה (עפ"י רמב"ן ועוד).

ג. יש לילך אחר דעת הבקי. ולכן אם בקי אומר כך ואחרים שאינם בקיאים אומרים אחרת, אם ברור לנו שבקיאותו מכרעת רוב המניין של אחרים – הולכים אחריו בין להקל בין להחמיר.

כן כתב הר"ן דלא כהרמב"ן. (וע' גם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג תרכד, בדפוס ברלין).

ד. חולה שאמר יכולני לצום והרופא אמר איני יודע – ספק נפשות להקל ודוחה את השבת (ירושלמי, והובא בפוסקים. אם כי מהש"ס שלנו אין נראה כן – עפ"י ערוה"ש תריח, ט). רופא אומר יכול לצום וחולה אומר איני יודע – שומעים לרופא (רמב"ן).

ה. חולה אומר צריך אני לאכול ביוהכ"פ והרופא אומר שהאכילה מזקת לו; כתב מגן אברהם (תריח) בשם הרדב"ז (אלף קיח) ששומעים לחולה. ודוקא באכילה, אבל לענין נטילת תרופה מסוימת – שומעים לרופא (אחרונים).

ובערוך השלחן תמה מדוע לשמוע לחולה בניגוד לדעת הרופא. והעמיד דברי הרדב"ז באנשים ההולכים בשוק וסובלים ממיחושים בגופם, בלב בראש ובמעיים [כמו שחפת]; בכגון זה יודע האדם בעצמו ובטבעו יותר מהרופא המבקרו לעתים, ואין לרופאים הלכות ברורות בבעלי מיחושים, אבל חולה המוטל במיטה פשוט ששומעים לרופא. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה עד) חלק על דבריו.

ו. כתבו הראשונים שלכתחילה יש להאכיל את החולה או את העוברת פחות פחות מכשיעור חיוב [אם אומר הרופא שמספיק לו בכך], ורק אם אין די בכך מאכילים אותו כשיעור (עפ"י בה"ג רמב"ן רא"ש וש"ר – עפ"י כריתות יג. ויש מפרשים הסוגיא שם באופן אחר, ולדבריהם אין משם מקור – ע' אבי עזרי שבת ב, ב). ובדעת הרמב"ם אמר הגר"ח"ס שאם החולה מסוכן כעת, אין מדקדקים על שיעורים כלל, שכל שהוא בכלל חיזוק גופו ומועיל יותר לרפואתו – הותר לו (ע' בחושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם. וכ"כ כמה אחרונים בשיטת הרמב"ם מטעמים שונים – ע' אור שמח שביבת עשור ב, ה, ומאכ"א יד, יד; ערוך השלחן תריח, יד; העמק שאלה קמז). ובערוך השלחן (שם) כתב שהמנהג למעשה ליתן פחות פחות מכשיעור. ועל פי הרוב די לחולים או לילודת באכילה שכזאת מלבד בחולי שחפת וכד' שרפואתם באכילה מרובה.

ב. מי שאחזו בולמוס, מאכילים אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו. ומנין יודעים שהאירו עיניו (כשאין שם אור לראות. מאירי) – משיבחין בין טוב לרע. אמר אביי: ובטעימה, שיודע להבחין בין טעם תבשיל יפה לתבשיל רע.

מי שנשכו כלב שוטה, אין מאכילים אותו מחצר כבד שלו (שאין זו רפואה גמורה. רש"י). רבי מתיא בן חרש מתיר.

א. כתבו הפוסקים, מי שאחזו בולמוס – אין מדקדקים להאכילו פחות פחות מכשיעור מפני שהשהייה מביאתו לידי סכנה (ע' משנ"ב תריח ס"ק כו; שבט הלוי ח"ח קלו).

ב. אדם חלש מאד שמחמת התענית הוא מתעלף או אף אם הוא קרוב להתעלפות ומראה פניו משתנות, מסתבר שהוא כעין 'אחזהו בולמוס' או בגדר 'חולה'. וכל שכן כשאומר שמרגיש חולשה גדולה עד קרוב להתעלפות וצריך לאכול – מאכילים אותו. לב יודע מרת נפשו. ואדם כזה שהוא יודע שיגיע לידי כך אם יתענה, יש להאכילו פחות מכשיעור זמן רב קודם לכן, מאחר שיודע שסכנה היא לו להתענות, ועדיף לעשות כן כדי שלא יצטרך לאכול יותר מהשיעור כשיחכה עד שיהא קרוב להתעלפות (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד קכא).

ג. חולה שנצרך לאכול דבר איסור, מאכילים אותו הקל קל תחילה.

א. דין זה, יש מי שכתב שאינו אלא מדרבנן אבל מדין תורה אין צריך כלל לדקדק בדבר (עפ"י קרית ספר הל' מאכלות אסורות יד).

ויש מי שצדד לומר שהחולה עצמו אינו צריך לדקדק בדבר כלל, ורק לאחרים הבאים לפקה נאמרה הלכה זו (ע' אור שמח שם).

ב. מדובר שהדבר דחוף ויש לפנינו מינים שונים של איסור ולא של התר, אבל אם אין זמנו בהול – צריך לחזור אחר התר (רדב"ז שם).

טבל ונבילה – מאכילים אותו נבילה (שאין באכילתה מיתה בידי שמים כבאכילת טבל).

טבל ושביעית – שביעית (שהטבל במיתה ואילו השביעית לאחר זמן הביעור ב'עשה'. רש"י. וכן לענין שמור ונעבד. עפ"י הרי"ד).

טבל ותרומה [בענין שצריך לאכול את כל הפירות, והברירה להאכילו אותם ללא קריאת שם או לקרוא תחילה שם ואח"כ להאכילו] – נחלקו תנאים אם מאכילים הטבל [שאיסורו קל יותר כי יש לו תקנה, ואין קדושתו חמורה כתרומה. ערמב"ם] או תרומה [בן תימא. שהתרומה מותרת לכהן משא"כ הטבל]. ואם אפשר להרים תרומה מן הפירות ולהאכילו את השאר – הכל מודים שיעשה כן אפילו בעציץ שאינו נקוב שאין הטבל אסור אלא מדרבנן, ואעפ"י שאסור להפריש תרומות ומעשרות בשבת וביוה"כ"פ, – גזרה משום עציץ נקוב. ודוקא בדגן וכד' אבל בירק שאינו חייב לעשר אלא מדרבנן, נחלקו רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון אם צריך לעשר אם לאו.

א. הלכה כתנא קמא שמאכילים אותו טבל ולא תרומה (רמב"ם מאכ"א יד, יז).

ב. אף כשמאכילים אותו פחות פחות מכשיעור, צדד הרמב"ן (תורת האדם, שער הסכנה, ע"ש) שיש להאכילו הקל קל תחילה, שאף באיסור 'חצי שיעור' ישנו חילוק בחומר האיסור.

ג. כשיש אפשרות להאכילו חצי שיעור של איסור או שיעור שלם של ספק-איסור, יש מצדדים להאכילו פחות מכשיעור אף אם ננקוט ספקא דאורייתא לחומרא מהתורה (עפ"י בנין ציון יט, כז).

ד. חולה שנצרך לבשר, כתבו ראשונים שמוטב לשחוט לו בהמה בשבת ואל יאכילוהו נבלה (ע' בראשונים טעמים שונים). ונחלקו הדעות בשיש לפנינו איסור דרבנן המוכן לאכילה, האם עדיף לשחוט לו בשבת כיון שהשבת הותרה אצל החולה וגם אין איסור בכל כזית שאוכל וגם אינו קץ באכילתו, או שמא יאכילוהו האיסור דרבנן ולא ישחטו בשבת (ע' או"ח שכת, יד).